

LBRIS

We know
books

NAGHIB MAHFUZ
STRADA ZAHĂRULUI

*Traducere din limba arabă și note
de Nicolae Dobrișan •*

LITERA

București

1

Capetele se îngrămădiseră împrejurul mangalului, iar mâinile își făceau loc anevoie deasupra flăcării plăpânde: mâinile Aminei, slabe și osoase, mâinile lipsite de viață ale Aișei, mâinile lui *umm*¹ Hanafi, noduroase ca o carapace de țestoasă. Și printre ele, nefiresc de albe și delicate – mâinile Na'imei. Gerul pătrunzător de ianuarie se cuibărise în toate ungherele salonului. Părea cel de odinioară – cu rogojinile colorate acoperind podeaua și canapelele risipite prin colțuri. Doar felinarul vechi dispăruse; în locul lui spânzura de tavan un bec singuratic. Și totuși se mai schimbase ceva: întâlnirea pentru cafeaua de seară se petrecea acum la catul de jos. De fapt, familia părăsise cu totul etajul de când Stăpânul se hotărâse să recunoască oboseala inimii ce nu-i mai îngăduia să urce scara. Cele mai adânci schimbări cu care timpul își însemnase trecerea

¹ La arabi există obiceiul ca persoanele adulte să poarte un supranume după numele primului fiu (el putând să existe sau să fie doar dorit sau așteptat). De aceea, foarte des se întâlnesc nume compuse, de tipul *abu* („tatăl lui cutare”) sau *umm* („mama lui cutare”).

se vedeau însă pe figurile stăpânilor casei. Amina se uscaseră într-atât încât trupul sfrijit părea gata să se sfărâme la orice atingere. Părul îi albise complet; arăta cu cel puțin zece ani în plus peste cei șaiszeci pe care nici nu-i împlinise. Dar asta nu însemna mai nimic pe lângă prăbușirea Aisei; cu toate că părul îi rămăsese auriu și ochii albaștri, privirea-i era stinsă și rătăcită, iar pielea palidă, pergamentoasă te făcea să te gândești la cine știe ce boală fără leac. Fața i se scofălcise, iar ochii i se afundaseră în orbite. Nu arăta nici pe departe a fi o femeie de treizeci și patru de ani. Doar peste *umm* Hanafi anii alunecau fără să lase urme adânci; cărnurile și grăsimile nu făcuseră decât să se îngroașe ca niște colaci solzoși în jurul gâtului. Numai privirea-i gravă spunea că împarte cu ceilalți toate necazurile și durerile casei. Între cele trei femei, Na'ima părea un trandafir stingher în curtea unui cimitir. Trebuia să fi împlinit șaisprezece ani; avea părul și ochii Aisei și arăta întocmai ca mama-sa în zilele cele mai fericite ale tinereții, sau poate chiar mai frumoasă. Era subțire ca un fir de trestie, iar privirile-i senine și visătoare reflectau candoarea și detașarea de necazurile acestei lumi. Stătea lipită ca o iederă de umărul mamei, refuzând cu încăpățănare să se depărteze o clipă de ea.

– Săptămâna asta o să coboare, în sfârșit, zidarii de pe bloc, după un an și jumătate de lucru... deschise vorba *umm* Hanafi, frecându-și palmele deasupra mangelului.

– E vorba de *amm*¹ Buyumi, vânzătorul de siropuri... preciză Na'ima cu ironie.

¹ Cuvânt care înseamnă „unchi” (din partea tatălui), utilizat în Egipt ca termen de adresare a tinerilor către bărbații în vârstă

Aișa aruncă o privire nelămurită spre *umm* Hanafi, dar nu scoase nici o vorbă. Știau cu toții de dărâmarea casei ce aparținuse cândva domnului Muhammad Ridwan, precum și de blocul cu patru etaje pe care *amm* Buyumi îl ridicase pe locul ei. Amintirile acelea de demult... Maryam și Yasin... Unde-o fi dispărut oare Maryam? Pe urmă povestea aceea stânjenitoare cu *umm* Maryam și cu Buyumi, ajuns peste noapte proprietar... Jumătate din casă o moștenise, iar pe cealaltă jumătate o cumpăraseră. Ce vremuri!... Pe-atunci viața fusese cu adevărat viață, iar inima nu cunoscuse încă nenorocirile...

– Prăvălia lui *amm* Buyumi este locul cel mai atrăgător din bloc... încercă *umm* Hanafi să înnoade firul discuției. O mulțime de siropuri, înghețate, prăjituri... Și peste tot – puzderie de oglinzi și lumini... Aparatul de radio nu contenește nici ziua, nici noaptea... Toată lumea îl invidiază: și frizerul Hasanein, și Darwiș – vânzătorul de *ful*¹, și lăptarul El-Fuli, și Abu Sari' – proprietarul micului bufet... Toți se uită cu pizmă din ușa dughenei la blocul semeț care-i sfidează...

– Slavă Domnului care-a fost atât de mărinimos cu el! îngăimă Amina, strângându-și șalul în jurul umerilor.

– Dar blocul lui ne-a astupat terasa, zise Na'ima, înclinându-și capul și încolăcindu-și brațele mai strâns în jurul gâtului Aișei. Cum o să ne mai petrecem vremea pe terasă după ce se mută chiriașii?

¹ Semințele unei plante leguminoase din familia bobului (*Vicia faba*), produs alimentar de bază pentru majoritatea populației egiptene

Amina nu putea să ignore o întrebare adresată de nepoata ei favorită – firește, mai mult de dragul Aișei – și se grăbi să-i răspundă.

– Ce-ți pasă ție de chiriași? Tu îți vezi de treburile tale și pace!...

Apoi trase cu coada ochiului spre Aișa pentru a vedea efectul vorbelor, căci se temea atât de mult pentru ea, încât ajunsese să-i fie frică și să grăiască. Aișa nu-i dădu însă nici o atenție. Continua să privească dusă pe gânduri oglinda atârnată deasupra măsuței. Nu se dezbăraseră de năravul ăsta, cu toate că acum nu mai avea nici un rost. Încetul cu încetul ajunsese să se obișnuiască și să nu se mai cutremure la vederea chipului scofâlcit care-o privea ostil din oglindă. Iar când un glas înăbușit încerca să-i scormonească amintirile întrebând-o ce s-a întâmplat cu Aișa de odinioară, îi răspundea cu indiferență: „Dar cu Muhammad, și cu Osman, și cu Khalil, ce s-a întâmplat oare?” Amina înțelegea prea bine ce se petrece cu Aișa.

Inima i se strângea de durere, iar neliniștea și grijile ei se transmiteau de îndată lui *umm* Hanafi, miraza tuturor nenorocirilor din familie.

– E ora programului muzical, mamă... zise Na'ima cu jumătate de glas, în vreme ce învârtea alene butonul aparatului de radio așezat între salon și sufragerie.

Aișa aprinse o țigară și trase adânc din ea. Amina urmări cu priviri critice buzele strânse și rotocoalele de fum ce se adunau într-un nor, plutind aiurea deasupra mangelului. Aparatul de radio inundă casa cu o melodie târăgănată și curând după aceea auziră cuvintele unui cântec bine-cunoscut: „Unde ești tu, liniștea mea de demult?...” Na'ima se întoarse la locul

ei, strângându-și tare halatul pe trupul subțiratic. Îi plăcea muzica la fel de mult cum îi plăcuse odinioară Aîsei și se străduia să rețină toate cuvintele și melodiile pentru a le repeta prin casă cu glas abia șoptit. Evlavia care triumfase în cele din urmă, dominându-i toate celelalte sentimente, nu reușise să-i înăbușe însă această pasiune pentru muzică. Își făcea rugăciunile în fiecare zi¹, ținea postul Ramadanului² cu sfințenie de la vârsta de zece ani, medita cu plăcere la lumea de dincolo și răspundea cu nemărginită bucurie ori de câte ori bunică-sa catadicsea s-o invite în moscheea lui Al-Husayn³.

¹ Rugăciunea (*salat*) reprezintă unul dintre cei cinci stâlpi ai ritualului musulman, alături de *șahada* „mărturisirea de credință, crezul”; *zakat* „taxă de caritate”; *siyam* „postul din luna Ramadan” și *haddj* (în rostirea egipteană, *hagg*) „pelerinajul (facultativ) la locurile sfinte”. Credincioșii musulmani au îndatorirea de a îndeplini în fiecare zi, din zori până seara târziu, cinci rugăciuni, după reguli prestabilite. Momentele lor sunt anunțate cu glas tare (în timpurile moderne, cu ajutorul difuzoarelor) de către muezini, din minaretele moscheilor.

² Postul (*siyam*) anual prescris de Coran (sura II, versetele 183–185) pentru luna a noua a anului musulman, în amintirea faptului că în această lună ar fi început să-i fie revelat Coranul Profetului Muhammad. Socotit unul dintre cei cinci stâlpi ai religiei Islami-ce, el este obligatoriu pentru toți credincioșii musulmani începând de la vârsta de zece ani și constă în abținerea totală de la mâncare, băutură, fumat, inhalarea de arome și de la relații sexuale în timpul zilei. Ziua de post durează de la răsăritul până la apusul soarelui. Imediat după asfințit se ia masa principală, iar înainte de ivirea zorilor (*suhur*) o masă mai ușoară. Luna postului se încheie cu o sărbătoare care durează patru zile.

³ Cea mai importantă moschee congregațională din Cairo, dedicată lui Al-Husayn (în rostirea populară, El-Husein), cel de-al

Dar nimic din toate acestea nu-i putuse stăvili pasiunea pentru cântec și pornea să îngâne de cum rămânea singură în dormitor sau în baie. Pe Aișa o încânta tot ce pornea de la unica ei rază de speranță în noianul de neguri ce-o înconjurau. Glasul fetei o vrăjea la fel de mult ca smerenia ei. Îi plăcea s-o simtă strângându-se și lipindu-se de ea. Ba chiar îi încuraja acest obicei și nu suporta să audă pe cineva făcându-i vreo observație. Simțea că-i pică cerul pe cap când cineva îndrăznește să exprime vreo obiecție față de purtarea Na'imei, oricât de neînsemnată și bine intenționată ar fi fost. Nu făcea nimic toată ziua decât să soarbă din cafea și să tragă din țigară. Dacă se întâmpla s-o roage mamă-sa să-i dea o mână de ajutor, o descuraja cu un ton plictisit: „Of, lasă-mă în pace!“ Se întâmpla rar ca Amina să-i ceară s-o ajute și n-o făcea pentru că ar fi fost neapărat nevoie de sprijinul ei, ci pentru că voia s-o smulgă din gândurile negre ce-i dădeau tot timpul târcoale. Refuzul ei o nemulțumea întotdeauna pe Amina. Ba mai mult, Aișa nu-i îngăduia nici Na'imei să dea o mână de ajutor la treburile casei, ca și când s-ar fi temut c-ar putea s-o piardă la cea mai mică mișcare. Dacă ar fi fost cu puțință, ar fi scutit-o și de efortul rugăciunilor sau le-ar fi făcut în locul ei. Când

doilea fiu al califului Ali (656–661) și al Fatimei, fiica profetului Muhammad. Al-Husayn a fost ucis la 10 octombrie 680, în timpul luptelor cu uzurpatorii umayyazi (omeiazii), și este venerat ca sfânt și martir de către toate sectele șiite. În anul 1153 i s-a construit un monument funerar pe una dintre laturile moscheii din Cairo ce-i poartă numele, cu toate că el a fost decapitat și înmormântat la Karbala', în Irak.

mamă-sa încerca să-i explice că Na'ima este acum o domnișoară și ar fi cazul să se obișnuiască să facă unele treburi în gospodărie, îi răspundea speriată, protestând: „Bine, dar nu vezi că o suflă vântul? E ca o umbră... Știi ceva? Fata mea nu e în stare să suporte nici un fel de efort... Las-o în pace! N-am altă speranță pe lumea asta în afară de ea...” Amina nu se simțea în stare să mai insiste. Tristețea îi sfâșia inima: frica ei ajunsese întruchiparea dezamăgirii și deznădejdiei – din ochii ei stinși pierise orice urmă de viață, iar sufletul i se zbătea între speranță și spaimă. Asta o făcea pe Amina să evite pe cât îi stătea în putință s-o necăjească și să-i suporte totul cu multă îngăduință. „Unde ești tu, liniștea mea de demult?” revenea la nesfârșit ritornela târăgănată, în vreme ce Aișa asculta fumând cu gândurile rătăcind aiurea. Cântecele îi plăcea la fel ca odinioară. Tristețea și disperarea nu reușiseră să-i ucidă această plăcere. Poate cântecele acela îi plăcea tocmai pentru insistența cu care revenea la mâhnirea și durerea sufletului omenesc; deși era convinsă că nimic pe lumea asta nu-i mai putea aduce tihna zilelor minunate de altădată. Ba avea chiar momente când se întreba dacă trecutul acela existase vreodată cu adevărat sau fusese doar un joc al închipuirii. Dacă existase, atunci unde dispăruse casa ei plină de belșug? Unde era acum soțul ei cel generos? Unde erau Osman și Muhammad? Să n-o despartă oare de trecutul acela decât opt ani? Aminei nu-i făceau plăcere cântecele de la radio decât rareori. Pentru ea, aparatul acela misterios nu avea alt merit în afară de posibilitatea pe care i-o oferea să asculte zilnic Coranul și vești din lumea largă. Întotdeauna asculta cântecele cu inima

strânsă la gândul că tristețea lor ajunge și la urechile Aîșei. „Asta parc-ar boci, nu-i așa?“, îi spusese într-o zi cu năduf lui *umm* Hanafi. Tot timpul era preocupată de nenorocirile care o loviseră pe fiica ei; nu dădea nici cea mai mică atenție necazurilor personale și tensiunii care-i creștea mereu. N-avea altă bucurie decât vizitele la moscheea Al-Husayn și la alte lăcașuri sfinte. Se cuvenea să-i mulțumească Stăpânului care-i îngăduia acum să meargă să se roage lui Allah ori de câte ori poftea. Dar nu mai era nici ea **Amina** de odinioară, căci peste bucuriile de demult se **lăsase** un zăbranic des. Energia ei neobișnuită se stinsese; ordinea și curățenia casei n-o mai interesau aproape deloc. Lăsase totul în grija lui *umm* Hanafi. Se **ocupa** numai de **lucrurile** care-i priveau direct pe Stăpân și pe Kamal. **Lăsase** chiar și bucătăria și cămara în seama slujnicei, mulțumindu-se doar cu o supraveghere de formă. Nici asta n-o făcea decât rareori, căci nu se mai îndoia de cinstea lui *umm* Hanafi; femeia nu mai putea fi socotită o străină de casă și de familie. Era prietena lor de-o viață, le fusese alături și la bine, și la rău și trăise alături de ei toate bucuriile și durerile familiei.

O vreme nu mai spuse nimeni nimic, ca și cum cântecul ar fi pus stăpânire pe toate gândurile lor.

– Am zărit-o astăzi pe stradă pe prietena mea, Selma, șopti Na'ima într-un târziu. Apoi continuă cu nostalgie: Am învățat împreună la școala primară, iar ea își va lua anul viitor bacalaureatul...

– Dacă bunicu-tău ți-ar fi îngăduit să-ți urmezi și tu studiile, ai fi întrecut-o... zise Aîșa cu vădită nemulțumire. N-a vrut să te lase cu nici un chip...

– Bunicul ei are părerile lui din care nu-l poate clinti nimeni... o întrerupse Amina, încercând să-i potolească nemulțumirea. Ai fi vrut să mergă mai departe la școală, când știi foarte bine ce eforturi i-ar fi cerut? E mult prea plăpândă pentru asta...

Aișa clătină din cap, rătăcită în noianul de gânduri.

– Ba eu aș fi vrut să merg mai departe la școală. Astăzi toate fetele învață la fel ca băieții... protestă Na'ima cu glasul ei moale și trist.

– Știu că n-au nici o speranță să le ceară în căsătorie băieți ca lumea, de-aia învață... se amestecă și *umm* Hanafi în vorbă. Pe când o fată frumoasă cum ești dumneata...

Amina dădu din cap aprobator și se grăbi să adauge:

– Și, la urma urmei, știi destulă carte, draga mea... Ai terminat școala primară... Ce-ai fi vrut mai mult? Doar n-ai nevoie de slujbă... Să ne rugăm lui Allah ca pe lângă frumusețe să ai parte și de sănătate și să te mai împlinești și tu puțin...

– Ba eu îi doresc să fie sănătoasă, nu să se împlinească! protestă Aișa. Fetelor nu le șade bine să fie grase. Asta nu-i o calitate, ci un cusur. Mamă-sa a fost frumoasă la vremea ei, cu toate că n-a fost deloc plinuță...

– Ce-i drept e drept, Na'ima! Nimeni n-o întrecea pe mamă-ta... încuviință Amina, zâmbind.

– Dar s-au dus toate și nu i-au mai rămas decât lacrimile, murmură Aișa cu figura răvășită.

– Domnul să te binecuvânteze! bombăni *umm* Hanafi.

– Amin, stăpân al cerului și al pământului! se grăbi să întărească Amina, mângâind cu dragoste creștetul Na'imei.

Se așternu din nou tăcerea apăsătoare, lăsând să plutească prin aer vocea cântărețului ce repeta la nesfârșit „Vreau să te văd, în fiecare zi...” Curând însă tăcerea lor fu întreruptă de zgomotul ușii de la intrare, trântită cu putere.

– Trebuie să fie Stăpânul cel mare! își dădu cu părerea *umm* Hanafi și alergă împiedicându-se ca să aprindă becul de pe scară.

Își ciuliră urechile și-l recunoscură imediat după loviturile ritmice ale bastonului. Când se ivi în ușă, se ridicară în picioare cuviincioase.

– Bună seara! răsună glasul bine cunoscut, după ce Stăpânul șovăi puțin să-și tragă răsuflarea, plimbându-și privirea scrutătoare de la una la alta.

– Bună seara! îi răspunseră ele într-un glas.

Apoi, Amina o luă înaintea lui și aprinse lumina din dormitor. Bărbatul o urmă grav, părul argintiu de la tâmpile strălucind puternic în lumina becului. Când ajunse la primul scaun căzu pe el, găfiind. Nu trecuse nici măcar de ora nouă.

Domnul Ahmad se îmbrăca la fel de elegant ca în zilele lui de glorie: *gubba*¹ de postav, caftanul² imperial

¹ Rostirea egipteană a cuvântului *djubba*, desemnând un fel de haină lungă și largă (> giubea, în limba română)

² Manta lungă, purtată pe sub *gubba*, deschisă în față și strânsă la mijloc cu un cordon

și *kafiyya*¹ de mătase. Întocmai ca odinioară! Doar părul cărunț, mustața argintie și trupul slăbit – alături de graba cu care se întorcea acasă atât de devreme – erau semnele unei alte vârste. Un semn al acelei vârste era și cina sărăcăcioasă care-l aștepta pe tavă: un castron cu lapte bătut și o portocală. Nici băutură, nici *mezza*², nici carne, nici ouă, deși licărirea ochilor mari și albaștri vădea încă o sete nestinsă de viață. Amina îl ajută ca de obicei să-și scoată hainele și să-și îmbrace *ghilbabul*³ de lână. Se înfășură apoi cu o *aba'a*⁴, își puse și *taqiyya*⁵ pe cap și se așează tacticos pe canapea cu picioarele strânse sub el. I se aduse tava cu cina sumară pe care o înghiți fără nici o tragere de inimă. La sfârșit, Amina îi întinse un pahar **umplut pe jumătate** cu apă. Îl prinse atent cu mâna stângă, **ținând deasupra** lui cu dreapta o sticlură din care lăsă cu zgârcenie să se prelingă șase picături. Apoi dădu paharul peste cap, înghițind cu noduri și bombănind încruntat: „Slavă lui Allah, Stăpânul lumilor!”⁶ Doctorul ținuse să-i atragă

¹ Șal de mătase care se pune pe cap sau se înfășoară în jurul gâtului

² Felurite sorturi de antreuri și aperitive, servite în țările arabe înaintea mesei propriu-zise

³ Cămașă lungă și largă purtată de bărbați, de obicei în casă

⁴ În rostirea egipteană, '*abaya*, manta subțire de lână, purtată mai ales în casă (> *aba*, în limba română)

⁵ Obiect vestimentar cu care se acoperă numai creștetul capului, confecționat de obicei din bumbac alb și purtat adesea pe sub fesul specific egiptean numit *tarbuș*

⁶ Al doilea verset din *Surat Al-Fatiha* (primul capitol al Coranului), în interpretarea tradițională, prin „lumi” s-ar avea în vedere atât toate „făpturile” (îngeri, oameni, *djinni*, animale, păsări etc.), cât